

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMIYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ ANALYZING OF RESEARCHES ABOUT PHILOSOPHY COURSE CURRICULUM

Adem YATIK*
Semra GÜVEN**

Öz

Bu çalışma, 1999 - 2019 yılları arasında felsefe dersi öğretim programıyla ilgili lisansüstü tezler ve araştırma makalelerini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda felsefe dersi öğretim programıyla ilgili 1 doktora tezi, 12 yüksek lisans tezi ve 12 araştırma makalesi incelenmiştir. Verilerin toplanmasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi ve ULAKBİM (Ulusal Sosyal ve Beşeri Bilimler) veri tabanından yararlanılmıştır. Belirlenen tez ve makaleler araştırmacılar tarafından geliştirilen "Tez/Makale İnceleme Formu" kullanılarak, "yayın türü, yayın yılı, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, amaçları, yayımlandığı dergiler, öğretim programlarının yıllara göre dağılımı, araştırma yöntemleri, kullanılan veri toplama araçları, yazar sayıları, çalışma grupları, örneklem sayısı ve veri analiz yöntemleri" başlıkları altında incelenmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulguların sayısal değerleri frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablolar şeklinde verilmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda; bu alanda yüksek lisans tezlerinin ve araştırma makalelerinin olduğu, doktora çalışmalarının yeterince olmadığı, yıllara göre yapılan çalışma sayılarında dengeli bir dağılımın olduğu, çalışmaların amaçlarının büyük bir çoğunluğunun öğretim programını öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmek olduğu, araştırmalarda nitel araştırma yöntemlerinin daha çok kullanıldığı, araştırma yöntemi olarak doküman incelemesinin ön plana çıktığı, makalelerin çoğunlukla tek veya iki yazar tarafından yazıldığı ve çalışma gruplarının büyük bir kısmının felsefe öğretmenlerinden olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Felsefe, Felsefe Dersi Öğretim Programı, İçerik Analizi

Abstract

This study aims to analyze postgraduate theses and research articles about philosophy course curriculum in terms of different variables between 1999 and 2019. In this context, 1 doctoral thesis, 12 postgraduate theses and 12 research articles were analyzed. It was benefitted from Council of Higher Education National Thesis Center and ULAKBİM (National Social and Humanities) database while gathering data. The determined theses and articles were analyzed by using the "Thesis / Article Review Form" developed by the researchers under the titles of "type of publication, year of publication, the universities where the theses are written, their aims, the journals they are published in, the distribution of the curriculum by years, research methods, data collection tools used, the number of authors, study groups, sample size and data analysis methods ". As a result of research, the numeric values of the findings were presented by computing the values of frequency and percentage in the form of tables. In consequence of the content analysis; it is understood that there are postgraduate theses and research articles in this field, the doctorate studies are insufficient, a balanced distribution is formed in the number of studies conducted over the years, vast majority of the objectives of the studies are to evaluate the curriculum in accordance with the views of teachers and students, qualitative research methods were used more in studies, document analysis came to the forefront as a research method, the articles were mostly written by one or two authors and the major part of the study groups consisted of philosophy teachers.

Keywords: Philosophy, Philosophy Curriculum, Content Analysis

* Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-3463-3928, yatkadem@yandex.com

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, ORCID ID:0000-0002-6939-1578, sguven@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Değişim kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü” olarak ifade edilmiştir. Değişim, felsefe tarihi içerisinde ele alınan önemli konulardan biridir. Bu kavramı felsefi düşüncesinin temelinde yer alan filozofların başında Efesli Herakleitos gelmektedir. Doğa filozofları olarak nitelendiren filozoflardan biri olarak kabul edilen Herakleitos, arkhe sorusunu cevaplandırırken oluş kavramını ele almıştır. Ayrıca Herakleitos, varlık oluş'tur görüşünü temellendirmek için de değişim kavramını kullanmıştır. Herakleitos evrendeki değişim ve dönüşümü ateşle açıklamıştır (Bayat Usta ve Altuner, 2020, 93). Ancak buradan Herakleitos'un değişim kavramını toplumsal boyutundan öte varlık anlayışını temellendirmek için kullandığı anlaşılmaktadır. Süreç içerisinde bu kavram toplumsal boyutuyla ele alınmıştır. Özellikle aydınlanma düşüncesiyle beraber değişimin toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınması ve toplumsal yapıyı şekillendirmesi önemli bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle Saint-Simon, Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber gibi birçok düşünce insanı değişim ve toplumsal yapı ilişkisini ele alarak farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu sosyologlardan bazıları toplumsal gelişim fikrine dayanarak toplumsal değişimi evrimci bir biçimde ele almıştır. Saint-Simon toplumsal değişimi ekonomik yaşam ve üretkenlikte ortaya çıkan sürekli bir evrimin sonucu olarak ele alırken, Comte toplumsal evrimi bilimsel gelişmelerin sonucu olarak ele almıştır. Marx toplumsal değişimi tarihsel yasalarla ilişkilendirmiş, Weber ise klasik sosyoloji anlayışında geçerli olan ilerlemeciliği bırakmış, gelişmeye dayalı toplum anlayışını savunmuştur (Sunar, 2018). Toplumsal yaşamda meydana gelen önemli olaylar beklenmedik ihtiyaçların ortaya çıkmasına, bu ihtiyaçların karşılanamaması durumunda ise bazı sorunlar ön plana çıkmaktadır. Bu sorunlar da toplumu oluşturan başta eğitim olmak üzere tüm kurumları etkileyerek değişime zorlamaktadır (Erol, 2011, 109). Toplumsal yaşamda eğitim kurumunun birçok işlevi vardır. Toplumsal, ekonomik, bireysel, siyasal ve felsefi gibi açık işlevlerinin yanında eş seçme, tanıdık sağlama, statü kazandırma gibi örtük işlevleri de vardır. Eğitim kurumu bu işlevlerini gerçekleştirmek için başta aile olmak üzere din, ekonomi ve siyaset kurumları ile iş birliği yapar.

Felsefe ve eğitim ilişkisi kaçınılmaz bir gerçekliktir. Felsefe varlığı, bilgiyi ve değeri sorgulayıcı bir tavırla ele alan bütüncül bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminin amacı kendi değerleri noktasında bireyler yetiştirmektedir. Felsefe eğitimi de burada önem kazanmaktadır. Eleştiren, kendi yeterliliklerinin farkında olan, karşısındaki bireyleri anlayabilen, tartışma kültürüne sahip, akıl ve mantık ilkelerini kullanan, özgür düşünebilen ve yaşamı sorgulayabilen bireyler yetiştirmek felsefe eğitiminin temel amaçlarındandır. Okullarda kaliteli bir felsefe eğitiminin verilmesinin bir boyutu da derslerin öğretim programları ve içerikleridir. Öğretim programının güncel olması, ulusal ve evrensel değerlere uygun olması ve bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermesi son derece önemlidir. Öğretim programı, belli bilgi kategorilerinden oluşan bilgi, tutum ve becerilerin eğitim programlarının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına yönelik programdır. Öğretim ve öğrenme süreçleriyle ilgili tüm etkinlikleri kapsar (Görgeç, 2012, 13). Öğretim programı yalın bir tanımla öğretmen rehberliğinde öğrencilerin edinmesi hedeflenen temel bilgi ve beceriler çerçevesidir. Varış (1998, 18), öğretim programını; okulun öğrenciler için sağladığı, milli eğitimin genel ve temel amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük faaliyetlerin tümü olarak tanımlamıştır. Demirel'e (2015, 4) göre ise öğretim programı; okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması plânlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzenegidir. Öğretim programı, bir eğitim basamağında çeşitli sınıf ve derslerde ele alınacak konularla ilgili tüm öğretim etkinliklerini kapsamaktadır. Bu tanımlardan hareketle öğretim programları; ülkenin eğitim politikaları, eğitim felsefesi ve psikoloji biliminin bulguları göz önünde bulundurularak belli eğitim kademelerinin amaç ve ilkelerini gerçekleştirecek şekilde geliştirilmelidir. İyi bir öğretim programının sahip olması gereken özellikleri Kemertaş (1999) şu şekilde belirtmektedir: Program; konuları, yöntemleri, teknikleri ve değerlendirmeleri ile Milli Eğitimin amaçlarını öğrenim süresi içinde gerçekleştirecek nitelikte olmalı, öğrencilerin ihtiyaç, ilgi, yetenek ve seviyeleri dikkate alınarak hazırlanmalı, işlevsel-esnek olmalı ve öğrencinin bir bütün halinde gelişmesini sağlamalıdır. Hayatın her alanındaki hızlı değişim ve gelişmeler, toplumun ve bireyin ihtiyaç duyduğu niteliklerin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu da çağın gerekliliklerini karşılayabilecek bireylerin yetiştirilmesine sağlayacak olan öğretim programlarının gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (MEB, 2017, 3). Dünyada meydana gelen hızlı değişimler toplumların yetiştirecekleri bireylerin sahip olması gereken nitelik ve yeterlikleri tekrar gözden geçirmelerine sebep olmuştur. Bu nedenle ülkemizde; öğrencilerin ulusal ve uluslararası düzeyde; her anlamda ihtiyaç duyacakları yetkinlikler belirlenerek öğretim programlarının çağın şartlarına uygun hale getirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (MEB, 2017, 8). Milli Eğitim Bakanlığı bütün bu gerekçeleri göz önünde bulundurarak 2017 - 2018 eğitim öğretim yılında felsefe dersi öğretim programı da dahil olmak üzere

öncelikle 1, 5 ve 9. sınıfların derslerinin öğretim programlarında değişikliğe gitmiştir. Öğretim programlarında değişikliğe gidilen derslerden biri de felsefe dersi. Felsefe dersi öğretim programı, tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde; Cumhuriyetten günümüze kadar farklı yıllarda da (1924, 1935, 1957, 1976, 1985, 1993, 2009) bazı değişiklikler geçirdiği görülmektedir.

1924 öğretim programı; Cumhuriyet döneminin ilk felsefe dersi öğretim programıdır. Bu programa göre felsefe derslerinin lisenin ikinci sınıfında başladığı görülmektedir. Ayrıca lise üçüncü sınıfta fen ve edebiyat bölümlerinde ortak iki saat felsefe dersi varken edebiyat alanında iki saat daha felsefe dersinin programa konulduğu anlaşılmaktadır (Çifçi ve Ovacık, 2015, 331). 1935 öğretim programı; bir önceki programa göre daha kapsamlı hazırlanmış ve 22 yıl yürürlükte kalmıştır. Programda dersin adı, 'Filozofi ve Sosyoloji' şeklinde belirlenmiştir. 1935 öğretim programında felsefe dersi, edebiyat alanında yedi saat, fen alanında haftalık üç saat olacak şekilde ayarlanmıştır (Demircioğlu ve Duman, 2013, 272). 1957 programında mantık ve sosyoloji dersleri için ayrı programlar hazırlanmıştır. Programda öğrencilere Türklük düşüncesi kazandırmak için felsefe dersi edebiyat dersleri ile ilişkilendirilmiştir (Demircioğlu ve Duman, 2013, 272). 1976 programında sosyoloji, psikoloji ve mantık dersleri için ayrı programlar hazırlanmış ancak program, günün ihtiyaçlarına cevap veremediği ve dönemin eğitim sistemiyle uyum sağlamadığı gerekçesiyle 1978-1979 öğretim yılından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır (Kafadar, 1994, 694). 1985 programı; 1993-1994 eğitim-öğretim yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Çitak, 2016, 80). Bu programın amaçları arasında öğrencilerin Milli Eğitim Temel Kanununa uygun birer vatandaş olmalarını sağlamak bulunmaktadır (Çifçi ve Ovacık, 2015, 336). 1993 programıyla birlikte felsefe dersi konularının büyük kısmı programda yer almıştır. Bu programda konular, içerik, amaç ve davranışlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır (Demircioğlu ve Duman, 2013, 272). 2009 programıyla birlikte çeşitli farklılıklar ön plana çıkmaktadır. İçerik felsefi sorunlar ve felsefe disiplinlerinden oluşturulmuştur. Ölçme değerlendirme süreci odaklı bir anlayış ön plana çıkmaktadır (Dombaycı, 2013, 146). 2018 felsefe dersi öğretim programında ise 10 ve 11. sınıflarda öğrencilerin; felsefe terminolojisi, felsefenin temel soruları ve bu sorulara verilen cevaplar, düşünce tarihinin problemleri ve insanlığın çözüm yolları, felsefenin diğer alanlar ve güncel hayatla ilişkisi, felsefenin birey ve topluma katkıları, öne sürülen düşüncenin temellendirilmesi, tartışma kültürü ve felsefe tarihi hakkında farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2018). Yine felsefe dersi öğretim programı ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen başlıca yeterlilik ve becerilere bakacak olursak; felsefi kavram ve bilgi edinimi, akıl yürütme, sorgulama, argümantasyon, analitik düşünme, eleştirel düşünme, ifade ve yazma becerisi, felsefi okuryazarlık ve özgün fikirler üretme olduğu görülmektedir (MEB, 2018). 2018 yılı felsefe dersi öğretim programının amaçlarına ve bu programdan hedeflenen yeterliliklere bakıldığında felsefe dersinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu konudaki literatür incelendiğinde, felsefe dersi öğretim programlarıyla ilgili çalışmaların incelenmesine yönelik bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan böyle bir araştırmanın öğretim programları ve program geliştirme alanında çalışma yapacak olan araştırmacılara, felsefe öğretmenlerine, öğretmen adaylarına katkı sağlaması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında Türkiye'de 1999 - 2019 yılları arasında felsefe dersi öğretim programıyla ilgili lisansüstü tezler ve araştırma makalelerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İncelenen çalışmalar yayın türü açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. İncelenen lisansüstü tezler ve makaleler yayın yılı açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. İncelenen lisansüstü tezlerinin yapıldığı üniversiteler nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. İncelenen lisansüstü tezlerin ve makalelerin amaçları nasıl bir dağılım göstermektedir?
5. İncelenen makalelerin yayınlandığı dergiler nasıl bir dağılım göstermektedir?
6. İncelenen felsefe dersi öğretim programlarının yıllara göre dağılımı nasıldır?
7. İncelenen lisansüstü tezlerin ve makalelerin araştırma yöntemleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
8. İncelenen lisansüstü tezler ve makalelerde kullanılan veri toplama araçları nasıl bir dağılım göstermektedir?
9. İncelenen makalelerin yazar sayıları nasıl bir dağılım göstermektedir?
10. İncelenen lisansüstü tezler ve makaleler çalışma grupları açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
11. İncelenen lisansüstü tezler ve makaleler örneklem sayısı açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
12. İncelenen lisansüstü tezler ve makalelerin veri analiz yöntemleri/istatistiksel testlerin dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, araştırmanın kapsamı, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada felsefe öğretim programlarına ilişkin yapılan çalışmaları incelemek amacıyla içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir. İçerik analizi özellikle sosyal bilimler alanında kullanılan en önemli tekniklerden biridir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014). Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi, yazılı metinlerin bazı özelliklerini sayısal olarak belirten bir analiz yöntemi olup materyalin nitel analizi ve istatistiksel sonuçları arasında köprü görevi görmektedir (Bauer, 2003).

2.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmada, 1999 - 2019 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi ve Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi(ULAKBİM) veri tabanında bulunan erişime açık, felsefe öğretim programlarına ilişkin 1 doktora tezi, 12 yüksek lisans tezi ve 12 araştırma makalesi incelenmiştir. Taramada 'felsefe', 'felsefe eğitimi' ve 'felsefe öğretim programı' anahtar kelimeler olarak seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan 'makale/tez inceleme formu' kullanılmıştır. Bu formda "yayın türü, yayın yılı, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, amaçları, yayınlandığı dergiler, öğretim programlarının yıllara göre dağılımı, araştırma yöntemleri, kullanılan veri toplama araçları, yazar sayıları, çalışma grupları, örneklem sayısı ve veri analiz yöntemlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma ölçütlerine uygun 1 doktora tezi ve 12 yüksek lisans tezi ve 12 araştırma makalesi olmak üzere toplam 25 araştırma çalışma kapsamına alınmıştır. Makale/tez formundan elde edilen bilgiler içerik analiziyle incelenmiş ve elde edilen veriler frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablolar şeklinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde verilerin analizleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İncelenen araştırmaların yayın türlerine göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: İncelenen Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı

Yayın Türü	f	%
Doktora Tezi	1	4
Yüksek Lisans Tezi	12	48
Makale	12	48
Toplam	25	100

Tablo 1 incelendiğinde, 1999 - 2019 yılları arasında yapılan çalışmalarda 1 (%4) doktora tezi, 12 (%48) yüksek lisans tezi ve 12 (%48) makale çalışmasının yapıldığı görülmektedir. İncelenen çalışmaların yıllara göre dağılımı Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2: İncelenen Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi		Makale		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1999	-	-	1	4	-	-	1	4
2001	-	-	1	4	-	-	1	4
2002	-	-	1	4	-	-	1	4
2003	-	-	-	-	1	4	1	4
2004	-	-	1	4	-	-	1	4
2006	-	-	-	-	1	4	1	4
2008	1	4	-	-	-	-	1	4
2011	-	-	1	4	-	-	1	4
2012	-	-	1	4	-	-	1	4
2013	-	-	-	-	3	12	3	12
2014	-	-	2	8	1	4	3	12
2016	-	-	1	4	2	8	3	12
2017	-	-	-	-	4	16	4	16
2018	-	-	1	4	-	-	1	4
2019	-	-	2	8	-	-	2	8
Toplam	1	4	12	48	12	48	25	100

Tablo 2 incelendiğinde bu alandaki tek doktora tezinin 2008 yılında yapıldığı görülmektedir. Toplam çalışma sayılarına bakıldığında 2017 yılında 4 (%16) çalışmanın, 2013, 2014 ve 2016 yıllarında 3'er (%12) çalışmanın, 2019 yılında 2 (%8) çalışmanın ve diğer yıllarda ise 1'er (%4) çalışmanın yapıldığı görülmektedir. İncelenen çalışmaların üniversitelere göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: İncelenen Çalışmaların Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversiteler	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Gazi Üniversitesi	1	7.69	2	15.39	3	23.08
Sütçü İmam Üniversitesi	-	-	1	7.69	1	7.69
Sakarya Üniversitesi	-	-	1	7.69	1	7.69
Atatürk Üniversitesi	-	-	1	7.69	1	7.69
Süleyman Demirel Üniversitesi	-	-	3	23.08	3	23.08
Erciyes Üniversitesi	-	-	2	15.39	2	15.39
Çukurova Üniversitesi	-	-	1	7.69	1	7.69
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	-	-	1	7.69	1	7.69
Toplam	1	7.69	12	92.31	13	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi Gazi Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitelerinde 3'er (%23.08) çalışmanın, Erciyes Üniversitesinde 2 (%15.39), diğer üniversitelerde ise belirtilen yıllar arasında 1'er (%7.69) çalışmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmaların amaçlarına göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı

Amaç	f	%
Felsefe öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi	12	48
Geçmişten günümüze uygulanan felsefe öğretim programlarının program geliştirmenin temel öğeleri bağlamında değerlendirilmesi	9	36
Felsefe dersi öğretim programlarının öğretim ilke ve teknikleri kapsamında değerlendirilmesi	1	4
Felsefe dersi öğretim programı ile farklı ders programlarının karşılaştırılması	2	8
Farklı felsefe dersi öğretim programlarına uygun hazırlanan ders kitaplarının karşılaştırılması	1	4
Toplam	25	100

Tablo 4 incelendiğinde yapılan çalışmaların 12' sinin (%48) amacı öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmek, 9' unun (%36) amacı program geliştirmenin temel öğeleri

bağlamında öğretim programını değerlendirmek, 2'sinin (%8) amacı felsefe dersi öğretim programı ile farklı derslerin öğretim programlarını karşılaştırmak, 1'inin (%4) amacı öğretim ilke ve teknikleri kapsamında felsefe dersi öğretim programının değerlendirmek, 1'inin (%4) amacı ise farklı öğretim programlarıyla yazılmış ders kitaplarını karşılaştırmak olduğu görülmektedir. İncelenen makalelerin yayınlandığı dergilere göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: İncelenen Makalelerin Dergilere Göre Dağılımı

Dergiler	f	%
DPÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi	1	8.33
Eğitim ve Öğretim Araştırmalar Dergisi	1	8.33
Akademik Bakış Dergisi	1	8.33
Dört Öge Dergisi	1	8.33
Eğitim Araştırmaları-2017	1	8.33
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	8.33
Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi	1	8.33
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)	1	8.33
Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	8.33
Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1	8.33
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	8.33
21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi	1	8.33
Toplam	12	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi bütün makalelerin farklı dergilerde yayınlandığı anlaşılmaktadır. İncelenen felsefe dersi öğretim programlarının yıllara göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: İncelenen Felsefe Dersi Öğretim Programlarının Yıllara Göre Dağılımı

Öğretim Programı	f	%
1924	3	6.8
1935	4	9.09
1950-1957	3	6.8
1976	3	6.8
1985	3	6.8
1993	9	20.45
2009	14	31.8
2018	5	11.36
Toplam	44	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi 2009 yılı öğretim programı 14 (% 31.8) çalışma ve 1993 yılı öğretim programı 9 (%20.45) çalışmayla üzerlerine en fazla araştırma yapılan öğretim programları olmuşlardır. İncelenen çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: İncelenen Tezlerin ve Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Yöntem	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi		Makale		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Nitel	-	-	6	24	8	32	14	56
Nicel	-	-	6	24	3	12	9	36
Karma	1	4	-	-	1	4	2	8
Toplam	1	4	12	48	12	48	25	100

Tablo 7'de görüldüğü gibi doktora tezinin karma araştırma yöntemiyle yapıldığı, yüksek lisans tezlerinden 6'sının (%24) nitel araştırma yöntemiyle, 6'sının (%24) ise nicel araştırma yöntemiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Makale çalışmalarına bakıldığında 8'inin (%32) nitel araştırma yöntemiyle, 3'ünün (%12) nicel araştırma yöntemiyle, 1'inin (%4) ise karma araştırma yöntemiyle yapıldığı görülmektedir. Çalışmaların toplamına bakıldığında ise 14'ünün (%56) nitel araştırma yöntemiyle, 9'unun (%36) nicel araştırma yöntemiyle ve 2'sinin (%8) karma araştırma yöntemiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılım Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçları	f	%
Görüşme	4	11.76
Anket	9	26.47
Doküman İncelemesi	12	35.29
İçerik Analizi	2	5.88
Tarama	5	14.70
Betimsel	2	5.88
Toplam	34	100

Tablo 8 incelendiğinde yapılan çalışmalarda görüşme, anket, doküman incelemesi, içerik analizi, tarama ve betimsel yöntemin kullanıldığı görülmüştür. Araştırmaların 12'sinde (%35.29) doküman incelemesi ve 9'unda (%26.47) anket yöntemi kullanılmıştır. Diğer yöntemlere göre doküman incelemesi ve anketin veri toplama araçları olarak araştırmalarda daha sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. İncelenen makalelerin yazar sayısına göre dağılım Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı	f	%
1 Yazarlı	6	50
2 Yazarlı	5	41.7
3 Yazarlı	1	8.3
Toplam	12	100

Tablo 9'da görüldüğü gibi yapılan makale çalışmalarının 6'sı (%50) bir yazarlı, 5'i (%41.7) iki yazarlı ve 1'inin (%8.3) ise üç yazarlı olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaların örneklem gruplarına göre dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Makale ve Tezlerin Örneklem / Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı

Çalışma Grupları	f	%
Felsefe Öğretmenleri	12	66.7
10.sınıf Öğrencileri	1	5.55
11.sınıf Öğrencileri	4	22.2
12.sınıf Öğrencileri	1	5.55
Toplam	18	100

Tablo 10'da görüldüğü gibi çalışmalarda felsefe öğretmenlerinin 12 (%66.7) çalışmada, 10. sınıf öğrencilerinin 1 (%5.5) çalışmada, 11.sınıf öğrencilerinin 4 (%22.2) çalışmada ve 12.sınıf öğrencilerinin 1 (%5.5) çalışmada örneklem olarak seçildikleri anlaşılmaktadır. İncelenen çalışmaların örneklem büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Makale ve Tezlerin Örneklem Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Örneklem Aralığı	f	%
1- 100 arası	7	58.3
101-500 arası	3	25
501-1500 arası	2	16.7
Toplam	12	100

Tablo 11'de görüldüğü gibi çalışmaların 7'sinin (%58.3) örneklem büyüklüğü 1 ile 100 arasında, 3'ünün (%25) örneklem büyüklüğü 101 ile 500 arasında, 2'sinin (%16.7) ise örneklem büyüklüğünün 501 ile 1500 arasında olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen çalışmaların veri analiz yöntemleri/istatistiksel testlere göre dağılımı Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: İncelenen Lisansüstü Tez ve Makalelerin Veri Analiz Yöntemleri/İstatistiksel Testlere Göre Dağılımı

Veri Analiz Yöntemi	f	%
Betimsel Analiz	11	36.7
İçerik Analizi	14	46.7
t-testi	1	3.3
Tek Yönlü Varyans Analizi	1	3.3
Kruskal Wallis H testi	1	3.3
Mann Whitney U testi	1	3.3
Kestirisel İstatistik	1	3.3
Toplam	30	100

Tablo 12’de görüldüğü gibi incelenen çalışmalardan 14’ünün (%46.7) içerik analizi yöntemini, 11’inin (%36.7) ise betimsel analiz yöntemini kullandığı anlaşılmaktadır. Çalışmalarda diğer veri analiz yöntemlerinden de (t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Kruskal Wallis H testi, Mann Whitney U testi, Kestirisel İstatistik) 1’er (%3.3) yöntemin kullanıldığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE YORUM

Çalışma kapsamında incelenen araştırmaların daha çok yüksek lisans tez çalışması ve makale düzeyinde yapıldığı görülmektedir. Doktora düzeyinde araştırmada belirtilen yıllar arasında sadece bir çalışmaya ulaşılmış olması bu düzeyde çalışmaların sayısı bakımından yetersiz olduğunu göstermektedir. Cumhuriyetten günümüze birçok kez felsefe dersi öğretim programı değişmesine rağmen, değişen bu programlara yönelik yeterince çalışmanın yapılmaması düşündürücüdür. Oysa felsefe dersi öğretim programlarına ilişkin çalışmaların yapılmasının hem bireye hem de topluma katkıları olabilir. Ancak sınav odaklı eğitim anlayışımız toplumun felsefeye karşı tavrını olumsuz etkilemektedir. Oluşan bu algının ortadan kalkması ancak eğitim alanında yapılacak yeniliklerle olabilir (Yıldırım, 2013, 223). İncelenen çalışmaların yayın yıllarına bakıldığında daha dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir. 2013, 2014, 2016 ve 2017 yıllarında çalışmalarda kısmi bir artış söz konusu olsa da yine de yeterli çalışmanın yapıldığı düşünülmemektedir. Çalışma sayılarının artış göstermesi aslında “İyi bir öğretim programı nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap arandığının da göstergesidir. İyi bir öğretim programı dinamik bir yapıya sahip olmalıdır. Programın tüm öğeleri bu dinamik yapıya uygun olacak şekilde oluşturulmalıdır. Bundan dolayı zaman içerisinde öğretim programlarının güncellenmesi iyi bir eğitim için şarttır (Diker, 2017, 8). İncelenen araştırmaların amaçlarına ilişkin sonuçlara bakıldığında en çok öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirildiği görülmektedir. Bu da programın uygulayıcıları olan öğretmenler ile programın uygulandığı öğrencilerin gözüyle programa yönelik bir perspektif çizmemize kolaylık sağlamaktadır. İncelenen makalelerin hepsi farklı dergilerde yayımlanmıştır. Akademik dergilerin çokluğu bu alanda yapılacak olan çalışmalar için kolaylaştırıcı bir rol sağlamaktadır. İncelenen araştırmalar arasında en çok çalışmanın 2009 felsefe dersi öğretim programı üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu öğretim programını 1993 öğretim programı ve 2018 öğretim programı izlemektedir. Özellikle 2018 felsefe dersi öğretim programının uygulamaya konulduğu tarihten bu yana bakacak olursak istatistik olarak kısa bir sürede diğer programların aksine daha çok çalışmanın konusu olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen araştırmaların araştırma yöntemlerine bakıldığında daha çok nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi teknikleri kullanarak olayların doğal ortamında ve bütüncül olarak ortaya konmasını sağlayan bir araştırma yöntemi olarak ele alınabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 39). Özellikle bu araştırma yönteminin doküman inceleme boyutu bu tür araştırmalarda nitel araştırma yöntemini kullanmayı kolaylaştırmaktadır. Çalışmalarda nitel araştırmayı, nicel araştırma ve karma araştırma yöntemleri takip etmektedir.

İncelenen araştırmalarda veri toplama araçları olarak doküman incelemesi ve anket ön plana çıkmaktadır. Doküman incelemesi yazılı belgelerin sistemli bir şekilde veri elde etmek için incelenmesidir (Karasar, 2007). Özellikle sosyal bilim çalışmalarında anket ve doküman incelemesi teknikleri veri elde etmede kolaylık sağladıklarından daha çok tercih edilmektedir. İncelenen makale çalışmalarının bir veya iki yazarlı oldukları görülmektedir. Birden fazla yazarlı makalelerin tercih edilmesi çalışmalar sonucunda zengin fikirlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İncelenen araştırmaların çalışma gruplarına bakıldığında felsefe öğretmenlerinin görüşlerine daha çok başvurulduğu görülmektedir. Bu da öğretim programının uygulayıcıları olan öğretmenlerin bakış açısıyla programı değerlendirme imkanını bizlere vermektedir. İncelenen araştırmaların örneklem büyüklükleri incelendiğinde örneklem sayısının 1-100 arasında olduğu çalışmaların daha çok olduğu görülmektedir. Bunun sebebi çalışmaların genellikle felsefe öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda yapılması ve felsefe öğretmenlerinin diğer branşlara göre daha az sayıda olmaları diye düşünülmektedir. İncelenen araştırmaların veri analiz yöntemlerine ilişkin bulgulara bakıldığında betimsel analiz ve içerik analiz yöntemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun neden ise çalışmalarda daha çok doküman inceleme yönteminin kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

1999 - 2019 yılları arasında felsefe dersi öğretim programına yönelik yapılan 25 çalışma içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;

1. Araştırmaların yayın türü olarak belirtilen tarihler arasında 1 doktora tezine, 12 yüksek lisans tezine ve 12 makale çalışmasına ulaşılmıştır. Özellikle doktora düzeyinde yapılan çalışmaların sayıca yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.
2. Araştırmaların yayın yılları bakımından dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir. 2013, 2014, 2016 ve 2017 yıllarındaki çalışmalarda az da olsa bir artış söz konusudur.
3. Araştırmaya konu olan lisansüstü tezlerin en fazla Gazi Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yapıldığı görülmektedir.
4. İncelenen araştırmaların çoğunun öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçladıkları sonucuna ulaşılmıştır.
5. İncelenen makalelerin hepsinin farklı akademik dergilerde yayımlandığı görülmüştür.
6. İncelenen araştırmaların konu aldığı öğretim programlarına göre en çok araştırmanın 2009 felsefe dersi öğretim programı üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır.
7. Araştırmalarda kullanılan yöntem bakımından nitel yöntemin ön plana çıktığı, bunu nicel yöntemin takip ettiği sonucuna varılmıştır.
8. Araştırmalarda veri toplama aracı olarak en çok doküman incelemesinin kullanıldığı görülmektedir.
9. Araştırma kapsamında incelenen makalelerin bir veya iki yazarlı olduğu anlaşılmaktadır.
10. Araştırmaların çalışma gruplarında daha çok felsefe öğretmenlerinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.
11. Araştırmaların örneklem büyüklüklerinde 1-100 arasında bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir.
12. Araştırmaların veri analiz yöntemlerinde daha çok içerik analizi ve betimsel analizin ön plana çıktığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Yenilen felsefe öğretim programlarının uygulamalarında görülen aksaklıkların tespit edilmesi ve sonuçlarının daha sağlıklı değerlendirebilmesi için özellikle lisansüstü düzeyde daha fazla çalışma yapılabilir.
2. Çalışmalarda karma araştırma yöntemi de tercih edilebilir.
3. Yapılacak çalışmalarda örneklem grupları programın tüm paydaşlarını kapsayacak şekilde çeşitlendirilebilir.
4. İş birliğine dayalı çalışma perspektifinden yola çıkarak makale çalışmalarında çok yazarlı çalışmalar tercih edilebilir.

Araştırmada İncelenen Çalışmaların Listesi

1. Altaş, N (2003). Felsefenin Temel Soruları Bağlamında Ortaöğretimde Felsefe Öğretimi ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretimi İlişkisi (Öğretim Programları ve Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44(1), s. 227-270.
2. Arpaçay, M. M (1999). *Liselerimizde Felsefe Dersinin Müfredatı Üzerine Bir İnceleme- Cumhuriyet Dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
3. Aydın, A. K ve Çıtak, E (2017). 2009 Felsefe Öğretim Programının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Dört Öge*, (11), s. 67-90.
4. Bayrak, İ. ve Duruhan, K (2013). 2009 Yılında Hazırlanan Felsefe Öğretim Programına İlişkin Felsefe Öğretmenlerinin Görüşleri (Sivas İli Örneği). *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), s. 290-304.
5. Beydoğan, H. Ö, Cihan, M ve Taşdemir, A (2006). Lise Felsefe Öğretim Programının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), s. 17-37.
6. Biçer, B (2013). Öğretmen Görüşlerine Göre Felsefe Öğretim Programı ve Uygulama Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, s. 1-18.
7. Çalkap, M (2019). *Ortaöğretim 10. ve 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Rize-Artvin-Trabzon Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
8. Çıtak, E (2016). *Cumhuriyet Dönemi Felsefe Öğretim Programlarının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
9. Demir, Ş (2001). *Felsefe Grubu Öğretmenlerinin Programa İlişkin Görüş ve Düşünceleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

10. Demircioğlu, A ve Duman, E. Z (2013). 1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(29), s. 271-277.
11. Dombaycı, M. A (2002). *Ortaöğretimde Öğretim, İlke, Yöntem ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
12. Dombaycı, M. A (2008). *Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
13. Durakoğlu, A (2017). Türkiye ve İtalya Ortaöğretim Kurumları Felsefe Öğretim Programının Karşılaştırılması. *DPÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi / EBDER*,1(1), s. 1-15.
14. Erten, S (2018). *Ortaöğretim 11.sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
15. Gökkaya, A (2011). *Ortaöğretimde Felsefe ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatlarının Sosyolojik Perspektiften Analizi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
16. Karaaslan, D (2012). *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Liselerde Felsefe Eğitimi (Kütahya ve Isparta Örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
17. Kızıltan, Ö (2014). *Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Felsefe Dersi Programlarının Amaçları Çerçevesine Felsefe Anlayışlarının İncelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
18. Koçer, H (2019). *2018 Felsefe Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi Adana Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
19. Manav, F (2016). Ortaöğretim Felsefe Grubu Dersleri (Sosyoloji, Psikoloji, Mantık) Mevcut Öğretim Programlarında Türk Bilim İnsanları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), s. 174-184.
20. Manav, F (2016). Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi. *GEFAD / GUJGEF*, 36 (1), s. 175-193.
21. Manav, F (2017). Ortaöğretim Felsefe Dersi 2017 Yılı Öğretim Programının 10.sınıf Düzeyinin Değerlendirilmesi. *Eğitim Araştırmaları-2017,1*, s. 126-133.
22. Oktay, A. S ve Şakar, Ö. (2014). Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi “Isparta Örneği”. *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi*, 3(9), s. 103-116.
23. Şakar, Ö (2014). *Ortaöğretim Felsefe Öğretim Programları ve 2009 Yılı Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Isparta Örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
24. Ünsal, S. ve Korkmaz, F. (2017). Felsefe Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Farklı Taksonomiler Bağlamında İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), s. 948-967.
25. Yalçın, M (2004). *Ortaöğretim Kurumlarından Felsefe Grubu Derslerinin Öğretimi ve Sorunları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

KAYNAKÇA

- Bauer, M. W (2003). Classical content analysis: A review. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds). *Qualitative researching with text, image and sound (131-151)*. London: Sage Publication.
- Bayat Usta, N. ve Altuner, İ (2020). Herakleitos Felsefesinin Temel Kavramları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, s.87 -106.
- Büyükköztürk, Ş, Kılıç Çakmak, E, Akgün, Ö.E, Karadeniz, Ş ve Demirel, F (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çıtak, E (2016). *Cumhuriyet Dönemi Felsefe Öğretim Programlarının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiççi, O. Z ve Ovacık, Z (2015). Cumhuriyet Dönemi Lise Felsefe Müfredatlarında Din Algısı ve İdeolojik Arka Plan. *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (2), 5.4, s.329-341.
- Demircioğlu, A ve Duman, E. Z. (2013). 1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(29), s. 271-277.
- Demirel, Ö (2017). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Diker Çoşkun, Y (2017). *Öğretim Programları Arka Plan Raporu, Eğitim Reformu Girişimi*, 2016-2017
- Dombaycı, M. A (2013). *Felsefe İçin Öğretim Programı - Öğretim Programı İçin Felsefe*. Yayımlandığı Kitap B. Çotuksöken ve H. Tepe (Yay. Haz.), Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi (135-160). Ankara: TFK.

- Erol, N (2011). Toplumsal Değişme ve Eğitim: 'Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar'. *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 5, S.9, s.109-122.
- Göręen, İ (2014). Program Geliştirmede Temel Kavramlar. (Ed.H. şeker). *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar*, (3. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kafadar, O (1994). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, S. 2, s. 691-718.
- Kafadar, O (1994b). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), s. 691-718.
- Karasar, N (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kemertaş, İ (1999). *Uygulamalı Genel Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Müfredatta Yenilenme ve Değişiklik Çalışmaları Üzerine 18 Temmuz 2017 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan basın toplantısı için hazırlanan sunusu*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Felsefe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Sunar, L (2018). *Değişim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Varış, F (1998). *Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Yıldırım, A ve şimşek, H (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2013). Günümüz Türk Toplumunda Felsefeye Yönelik Olumsuz Bakışın Tarihsel Arka Planı Üzerine Bir İnceleme. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), s. 201-224.